

Jon, biskop. Nils Persson.³

Öf

Replikerades.

Att jag borta efter en afskedd
inlåtelse...
den 15 Maj 1834

FRÅN KARMANSBY

...
Carin...
den 10de Maj 1835 af

TILL

MÅNSBYN

att detta vitisförbud är för prediko-
stolen i Sederfalia kyrka den 15 Maj 1834
uppläst, intages af...

Öfransläende vitisförbud uppläst den 10de Maj 1835 af

Carl Londen

***Månsbyn Från Förr ***

Den historiska intresseklubben har tittat på vår fina by som den ser ut i en backspegel inställd på ett femhundraårigt perspektiv från Karman och hans get fram till dagens ESS Ärr De.

Nybyggaren Karman kom till bygden för femhundra år sedan och gav upphov till byns namn. I en skattelängd från 1539 står skrivet: Karmansmansbyn. Efter en kort tid ändrat till Karmansbyn, alternativt Karmans by. Byanamnet Månsbyn uppträder första gången i en skrift daterad år 1619.

Innehåller följande avsnitt:

GÅRDSNAMNENS bakgrund

JORDBRUK och FISKE

MULHBETE

Ett tidsdokument

GÄSTGIVERIERNAS EPOK

LEVNADSÖDEN

Några minnesvärda personer

POSTEN och TELEGRAF

INTRESSANTA PLATSER

Två backar och en udde

SKOLAN I BYN

Undervisningens uppkomst och fall

ETT FALL FÖR TINGET 1921

...och allt blev inte längre som förut

EVAKUERINGEN FRÅN NORRA FINLAND 1944

Rakel Henriksson berättar

Månsbyn Från Förr

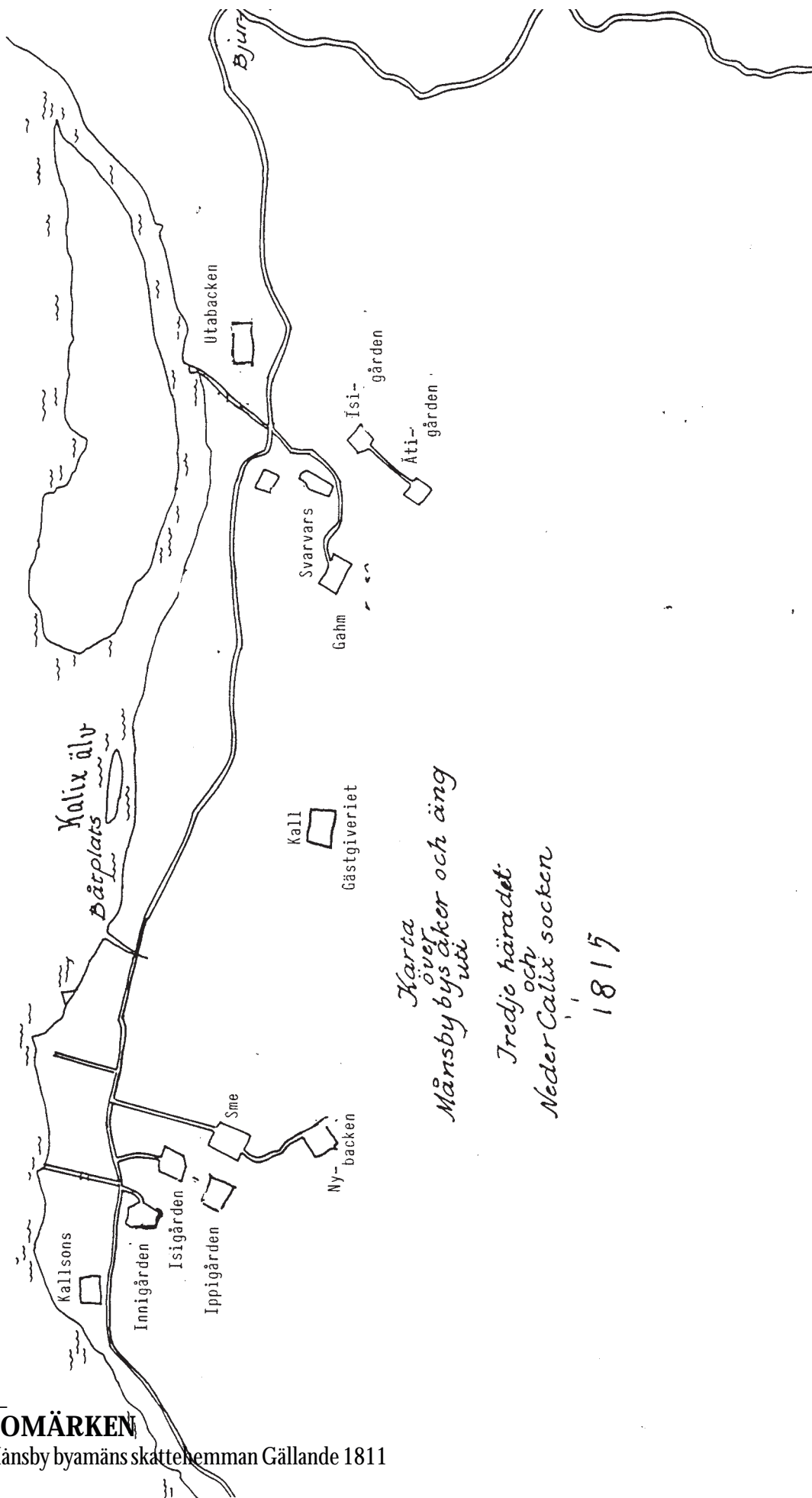
GÅRDSNAMN I MÅNSBYN

Kortfattad språklig historisk beskrivning av gårdsnamnens tillkomst i Månsbyn. Namn med anor från tidigt 1800-tal.

Karta över Månsbys åker och äng uti Tredje häradet och Neder Calix socken 1815

BOMÄRKEN

Mänsby byamäns skattehemman Gällande 1811

*Karta
över
Mänsby bys åker och äng*

*Tredje häradet
och
Neder Calix socken*

1815

1 gamla Pehr Pehrsson

2 Johan Johansson

3 Johan Andersson

4 Lars Pehrsson

4 Nils Andersson

5 Carl Petter Johansson

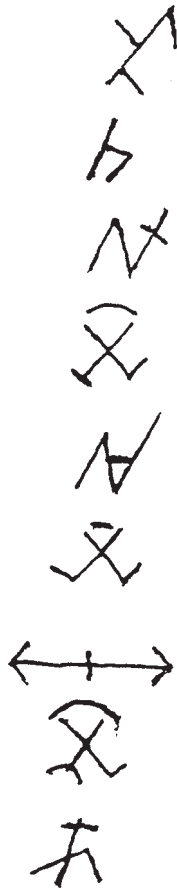
6 Johan Pehrsson

7 unga Pehr Pehrsson

8 Erik Johansson

9 Anders Olofsson

9 Olof Olofsson

Förteckning på de antal a

ng, en var av Månsby jordägare erhållit vid 1815 års storskiftesdelning.

Skatt	Jordäga	Åker	Äng	Hemman nummer	Reg. Nr.
3/4	Gamla Per Person	3	4	1	1:2
3/12	Anders Johansson	2	4	2	2:2
3/12	Unga Johan Johansson	2	4	2	2:3
7/48	Johan Andersson	3	4	3	3:2
7/48	Unga Nils Andersson	4	4	3	3:3
5/24	Per Anderssons arvingar	3	4	4	4:2
3/8	Nils Andersson	3	4	4	4:3
3/3	Carl Petter Johansson	4	4	5	5:2
7/96	Johan Persson	3	4	6	6:2
7/96	Unga Per Persson	3	4	6	6:3
3/12	Nils Olofsson	2	3	7	7:2
7/48	Gamla Johan Johansson	4	3	8	8:2
7/96	Joseph Josephsson	3	4	9	9:3
7/95	Olof Olofsson	2	4	9	9:2

1 47/48

mantal.

INNIGÅRDEN Månsbyn nr 1

Inni i Innigården betecknar läget, längst in i byn, liksom gårdens strandremsa mot älven :Innigårdenslinningen. Omkring år 1855 då Jonas Svensson från Markaryd i Småland gifte in sig som boende i gården och senare hans son, som också hette Jonas, blev ägare till hemmanet ändrades gårdsnamnet med tiden till ISI JONAS. Ett personrelaterat gårdsnamn som man fortfarande kan få höra.

ISSIGÅRDEN Månsbyn 2

Detta gårdsnamn anger en gårds relativa läge i en by, och kan tolkas som 'gården framför alla andra', d v s huvudgården. Kanske den ursprungliga, primära gården från Karmans tid.

Namnet ISSIGÅRDEN anger också att det är stamhemmanet på nr 2. Senare under en tidsperiod, efter en fastighetsdelning, används namnet isi nedre ISSIGÅRDEN för att särskilja från det nybildade övre ISIGÅRDEN. Men det kortare namnet återkom då Karl Lindbäck blev ägare till den övre gården och ett namnbyte till isi Lindbäck fick genomslag.

FORSGÅRDEN Månsbyn nr2

En av några små gårdar vid Kvarnbäcken i Småvarn där det förr fanns flera mindre kvarnar. Närheten till Åkroksforsen förklarar troligen namnet FORSGÅRDEN.

Under 1900- talet har det gängse namnet mestadels varit knutet till ägaren: isi ALBERTS eller hos SMÅKVARNJOHAN, alltså namnrelaterande till dåvarande ägare.

Nu mera säger vi hos SMÅKVARNOLLE.

SME Månsbyn nr 3

Isi SME är ett gårdsnamn som anknyter till en verksamhet eller ett yrke. Plural ordform 'smessar' är benämningen på de personer som bor isi SME, t. Ex smessarna har påbörjat bärningen (höstslättern).

Så länge Sme- Artur bor kvar, så länge blir säkert gårdsnamnet levande i vårt dagliga tal.

NYBACKEN Månsbyn nr:3

Det finns en viss oklarhet i namnet NYBACKENS tillkomst. Något påvisbart samband med gårdsnamnet BACKEN finns inte. Vid en hemmansklyvning, som det här är frågan om, tillkommer ofta bestämningen NY- till ett tidigare namn eller en plats i naturen. Därför bör namnet NYBACKEN hänföras till ett, dels naturrelaterat, dels lägesbetecknat gårdsnamn.

UPPIGÅRDEN Månsbyn nr:4

Ett vanligt och samtidigt lägesbeskrivande namn p en gård i kommunens byar. Uttalet kan dock variera. Det vanligaste, och det som har använts i vår by, bör sägas isi IPPIGÅRDEN där IPPI står för 'uppe' i gården.

När en hemmansklyvning ägde rum, för ung hundra sedan, delades husets utrymmen så att gårdens gällande ägare behöll köksdelen, och den avsöndrade hemmansdelen fick salen som bostad. På så sätt fick vi KÖKSARNA med Gustav Nilssons familj och SALARNA med Oskar Nilsson.

Dessa s. k tillfällighetsnamn kom sedan att gälla till dess att nya ägare tillträdde och nya bostäder uppfördes för ung femtio år sedan.

FORSEN KALLSSONS Månsbyn nr 4

Isi FORSEN har nog inte dagens Månsbybo sagt för att ange gården som står vid älven, nära forsen. Men om någon säger isi KALLSSONS, som ligger vid Kallssonsforsen, så förstår säkert de flesta. Hemmansdelen är inte gammal, en delning ur nummer 4 och påförd John Karlsson, därav det efternamns relaterade gårdsnamnet.

I anslutning till KALLSSONS ligger NYGÅRDEN. En vanlig namnbildning med NY- som förled till ett hus som nyproducerats intill en stamfastighet.

Nils Johan Nilsson har stått som ensam ägare till denna gård, från uppförandet vid sekelskiftet, till nedmonteringen för femtio år sedan.

Strandremsan mot älven kallades för NYGÅRDSLINNINGEN och var landskapsplats för laxfiskebåtarna som kom från Karsinafisket; laxkällaren låg nämligen i anslutning till NYGÅRDEN.

KALL Månsbyn nr 5

Om ägaren till hemmanet nr 5 i Månsbyn heter Carl Petter Johansson, då ligger det nära till hands att uttolka gårdsnamnet Kall till just denne person. Äldre bybor uttalar namnet med ett tydligt j mellan K och a, alltså KJALL.

Efterhand som nya fastigheter tillkom i grannskapet har KJALL fått stå för benämningen av hela gruppbebyggelsen på och omkring PÅL-backen. Gårdarna MARTINS, JOHAN OLOVS, VIKTORS, JOHN SVENS och FRITJOFS. Kjällan äro dess invånare.

Det var Carl Petter Johansson som flyttade sitt hus med tillhörande Gästgiveri, från en plats nedom kustvägen, till den plats där nuvarande Johan Olov står. Den som är historiskt något lyhörd kan säkert förnimma historiens vingslag i detta hus. Minns bara kapitulationen den 25 mars 1809. Företrädare för de svenskfinska trupperna fick här underskriva en något förnedrande kapitulation gentemot en stor rysk armekår.

Gästgiveriet drevs i Carl Petter J. Regi fram till 1834, då en Joh. Pett Michelsson tog vid. Senare ägare av denna historiska fastighet blev Johan Olov Rönnkvist, följd av Ståt i Fri (enligt anonym källa), även känd som Gustav Rönnkvist.

Protocoll hållet vid Allmän Socknestämman i Neder-Calix d. 10:de Maji 1835.

§:1
Fattigvård- sjukvård, Månsbyn
Föredrog Ordförande till Sockenstämmens granskning och utlåtande en av färre Gästgivaren Carl Pet. Johansson i Månsbyn inlämnad Räkning angående nu mera Afledne Gl:a Pigan Brita Johans Dotter Swala, som under en ganska svår sjukdom haft sin tillflykt i hans Hus, och i 12Veckors tid med stor möda och tidspillan blifvit skött och vårdad af Carl Pet. Johanssons Hustru, intill dess, att berörde sjuka Piga blifvit afförd till Lazarettet i Piteå. Socknemännen godkände Räkningen, och beslöto, att beloppet skulle utgå af Fattig-Cassans Medel med 21 Rdr Banco.

GAHM Månsbyn nr 6

Att em militär, furir Gahm, fått stå som fadder till detta gårdsnamn låter troligt. Mera troligt är dock att flera generationer med efternamnet Gahm har bebott detta hemman långt mer än hundra år och på så sätt gett gårdens namn kontinuitet fram till våra dagar, och som det syntes långt in på 2000- talet. Gahm i bestämd ordform i genitiv kunde heta Gahmens och folket i huset fick väl finna sig i att kallas för Gammarna, alltså med två m för att undvika missförstånd. En ramsa, en snäll ordlek, som alla barn kunde rabbla utantill på 1930- talet löd sålunda: Pappa Gahm got till stan, köpte gotta för en loppa, köpte snus för en lus, och gav åt mamma Beda doppa.

SVARVARS Månsbyn nr 6

Ännu ett gårdsnamn med anknytning till en verksamhet eller ett yrke. Unga Pehr Phersson satt som husbonde på SVARSVARSbacken då 1815 års storskifte genomfördes. En händelse, som kan vara värd att ihågkomma, var den brnd som drabbade SVARSVARS 1840 och blev ett brandstodsärende för Sockenstämman i dec 1841. Ny ägare var då en ciss H:r Rutberg

Protocoll hållet i Allmän Sockenstämma med Neder- Calix Allmoge i Socknestufvan den 25:te December 1841.

§:2
Brandstod- eldsvåda, Månsbyn
Företogs den sedan sista Sockenstämman d. 12:te dennes uppskjutna öfverläggning angående den Regements Commissar. m.m. H:r C. F. Rutberg tillkommande brandstod för den å dess i Månsbyn egande Hemman afbrända Mannbryggningen. Enligt inlemnad uppgift var besagde Manbyggning under Bredtak 22 alnar lång och 9 1/2 alnar Bred - inom Knutarne samt 13 hvarf hög indelad till kök, Gendörra stugu och Kammare med förstugu, Köket försedt med 2 par fönster och Spis med Bakugn: Kammaren med ett fönster och Spisel samt gen dörra Stugan med 3 par fönster Spisel och annan vanlig inredning, allt uppfördt och inredt af förre Egaren Pehr Phersson. Ut i Brandstod ersättning fordrades 60 Rdr B:co; Och blef berörde ersättning af Socknemännen enhälligt beviljad att med sextio Rdr Banco utgå, hvadan besagde belopp skulle uti 1841 Års Sockne- Räkning upptagas, och vid skeende uppbörd uppbäras.

År och dag som ofvan

På Pastors Embetets vägnar,

Carl Eurenus

Förestående Protocoll är i Allmän Socknestämman denna dag, uppläst, justeradt och Godkänt, intyga, Neder- Calix i Socknestugan d. 25 December 1841.

På Socknemännens vägnar,

C. F. Svanberg E. Lindgren

ISIGÅRDEN Månsbyn nr 7

För att närmare bestämma gårdens plats fick man säga isi ISIGÅRDEN isi MYRAN för att inte förväxla med samma gårdsnamn isi Innetbyn, på andra sidan Försiktigbacken, som utgör gräns mellan bydelarna. Då Nils Olof Lindbäck blev bonde på gården, en tid in på 1900- talet, blev det ganska snart isi NILS- OLOFS, varvid förväxlingsrisken undanröjdes. ISIGÅRDEN, namnet måste tolkas som 'gården framför alla andra' en tolkning som kan gälla även i dag om man tar hänsyn till att byakisten förvaras där.

UTÅBACKEN Månsbyn nr 8

UTÅBACKEN, eller rättare sagt UTABACKEN, ligger som namnet anger vid en backe, eller snarare en bit utåt backen mot älven till. Topografiskt kan väl den beskrivningen stämma, om man betraktar gårdens placering sett från Isigårdens

horisont. Det haver sagts att det blev vissa problem för Joseph Josephsson att förvärva Utabacken. Han kom ju från Päläng och blev förmodligen betraktad som en invandrare av Månsbyborna. Detta var tidigt 1800- tal. Även om ordet diskriminering inte var uppfunnet på den tiden, så var andemeningen precis lika påtaglig som vår tids rådande diskriminering och selektering. Men Joseph blev dock ägare av Månsbyn nr 8 vid 1815 års storskiftesdelning.

Åtigården Månsbyn nr 9

Namnet ÅTIGÅRDEN, som är en sammansättning av ett förledsord (prefix) ÅTI till huvudordet GÅRDEN. ÅTI uttrycker närhet och bör tolkas till 'nära, intill'. Syftningen kan dock variera. När det gäller Åtigården isi MYRAN kan det röra sig om närheten till en annan byggnad av tidigare tillkomst som en trolig tolkning. Ett gårdsnamn som ÅTIGÅDEN brukar man benämna lägesangivande eller lokaliserande.

Månsbyn Från Förr

Jordbruk

Fiske

Basen i försörjningen under självhushållningens tid, för folket i Månsbyn.

Från Karman och hans get, till dagens IT och internet.

JORDBRUK

Som i de allra flesta byar i socknen har även människorna i Månsbyn fått sin försörjning ur jord och skog, jakten inte att förglömma. Fisket har dock haft en viss särställning i byn. Rätten att fånga lax i Kalix älv, som Månsbyns markägare fick på 1600- talet, gav upphov till ett visst välstånd för byborna.

För det slitsamma jordbrukets del var det ofta skattepalagorna som tyngde mest. I en gemensam skrivelse från socknens bönder, för Månsbyns del alla åtta markägare, klagar man till myndigheterna: vatten, bark, halm och agnar har under rådande förhållanden blivit bondens spis, medan han till skatter nödgas använda säd, mjölk och smör. Detta skrevs 1792.

Missväxt kunde även försämma villkoren. En bonde från Månsbyn, Anders Persson, försökte desperat år 1694 byta till sig hö mot tobak i Överkalix. Men istället för hö, som även där var en bristvara, fick Anders ett kok stryk av en fältväbel. Detta står bl. a att läsa i domboken från häradstinget i Överkalix anno 1694.

En annan, Herrrens eller naturens, nyckfullhet drabbade både jordbruket och laxfisket 1867. Då låg snön kvar till midsommartid och älven var isbelagd ytterligare en vecka.

Naturligtvis var jordbruket med djurhållning ett livsvillkor för Månsbyborna. Detta under självhushållningens tid.

Med 1900- talet kom strukturförändringar och rationaliseringar att förändra denna bild också i Månsbyn. Hantering av mjölk och kött centraliserades till mejeri och slakteri och bonderörelsen startade kooperativ. Ett typiskt exempel var Lantmanna.

Bondekooperativet " Lantmännen i Norrbotten" startade sin verksamhet med lokala försäljningsenheter 1933. Föreningen i Kalix bildades 1935, som i sin tidigare organisation var uppbyggd med ett nätverk av försäljningsombud. För Månsbyns del blev det Sven Johansson som ombesörjde att förmedla föreningens varor till Lantmännens medlemmar. De varor som tillhandahölls var mestadels relaterade till jordbruk och djurhållning.

FISKE

Månsbyns och Gammelgårdens byamän tilldelades på 1600- talet, under drottning Kristinas tid, ett privilegium som säger att de gemensamt får bedriva laxfiske i Kalix älv. Den då gällande fiskerätten för markägare härleder från 1300- talet och Hälsingelagens text: den äger vatten, som äger land.

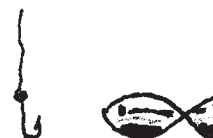
I ett uppmärksammat och prejudicerande utslag i Högsta Domstolen år 1824 fastslogs: att allenast de markägare med rågångar som sträcka sig mot vatten hade fiskerätten. En dom som speciellt avsåg laxfisket.

Pro primo.

Detta gav Månsbyborna anledning att ta lagen i egna händer och utestängde därför sina kollegor från Gammelgården både till fisket och från de fångster som gjordes åren 1826 och 1827.

Pro secundo

Gammelgårdens byamän stämde Månsbybönderna inför dom stol

Pro batum est.

Men högsta Domstolen fastslog slutgiltigt den 16 februari 1830 att Månsby byamän hade ensamrätten.

Laxfisket i Månsbyn har mestadels bedrivits med fast byggnad, en så kallas Karsina. Att bygga detta fiske, att slå ut Karsina som det hette, tog en dryg vecka i anspråk. Kostnaden beräknades i motten på 1800- talet till 3200 kronor. Budgeten för samma sak, plus drift och underhåll, låg under 1950- talet på i runda tal 100 000 kronor.

Fångstmängderna har naturligtvis varierat under årens lopp: 1895 togs det upp 8,2 ton, medan endast 2 ton finns redovisat för år 1912. Hanteringen av fisken hade sina problem. Hårdsaltning i tunnor avsett för marknadsförsäljning gällde fram till 1880, därefter användes en ny konserveringsmetod med lättsaltning och frysning i iskällare, för att sedan säljas i parti till uppköpare i Stockholm, oftast med båtfrakt. När järnvägen helt tog över frakterna, salufördes endast färsk lax.

I slutet på 1950- talet minskade fångstmängderna drastiskt. Lönsamheten var så dålig, att verksamheten vid byns stolthet succesivt upphörde omkring 1962. Trehundra år med laxfiske, ett långt kapitel i Månsbyns historia nu var färdigskriven... och norsk lax kom till Konsumbutiken... som även den upphörde inom kort.

Källa: Månsby byamän arkiv.

Det är inte enbart lax som har fångats i älven. Det traditionella älvfisket med pator och tinor, ryssjor och dragrodd hade även det stor betydelse. Fiskeriintendent O. Olofsson besökte Månsbyn år 1930. I hans efterlämnade skrifter finns, dels en beskrivning av nettingfisket i Småkvarn, dels en intervju med Jonas Svensson i Månsbyn. Han skriver:

Småkvarnarna den 12. 9.

Småpator i forsen för netting (näting). Tinor av vidjespröt på ramar. Likadana som vid Kamblunge. Träplugg i ändan. Utom netting erhålls några små lakar. Fångsten tömes i en spånkorg och sedan i en brädsump med små borrade hål, som stod mellan ett par stannar vid sidan av ena patan. Nu är fisket mycket dåligt mot förr, då de kunde erhålla ända till 3000 nättningar på en morgon. I dag fingo de sannolikt ej 100 st. Nättningen säljes dels till förtäring, dels till lakkrokkfiskare i Ytterbyn som sumpar den. Få 2 öra per styck. Den rökes även för avsalu och kostar då 3 kr för 100 st. Rökes i en gammal torkria för torkning av säd. Som bränsle används al, helst gammal med "räsk" i, så att den ej ska brännas för hårt, och enris. Saltas först i 3 dygn (torrsaltas, lakar sig själv) och sköljes noga före rökningen. Även garntinor för vanlig fisk används i patorna. För fångst av småfisk. Mitt emet vid Åkrokholmen ha Riaborna en något större papta för sik. Även nätingpator vid holmen och andra stranden. Johansson (Nätingjohan kallad) i Småkvarnarna arrenderar nu fisket här av Månsbyn. Förr fiskade vem som helst av byamännen och en hel mängd av pator funnos. Gingo då upp mycket tidigt och vittjade för att de andra ej skulle se, var det var bäst, då de patade i vägen.

Jonas Svensson. 19. 9 1930

I år är det lite löja och så har det varit de två föregående åren också. Men för 3 år sedan var det mycket. Kunde få till en flärding på dagen. Vittja morgon och kväll, om löjan går. Ser ut att mest gå i skymningen. I år bara någon enda. För lite vatten. Går kanske mera ute i forsen. Stor löja skall leka. Veckan före Mikaeli är bäst. Man får den tills rommen börjar rinna, men då är det slut. Leker visst vid Mikaeli. Vid Småkvarnarna är det mindre av den. Nedanför Stråkan och Holmsundet (i synnerhet) - på andra sidan av Åkerholmen - ha de brukat få mycket löja. Har förr arrenderat Nättning- och lakfisket. Nättningfisket slut där nere, i december, högre upp fås nättning också i januari. Lake hela vintern. Kunde få ända till 5000 nättning om dagen. Rökte då och skickade till Stockholm och fick 7:50 för 100 st. Nu betalar de endast 2 kr per hundra. Köps inom orten. Här fås endast till husbehov med vid Småkvarnarna junna de sälja. Gör nättningtinorna själva. Få en och annan gång någon laxunge i nättningtinorna. Nättningen lerker ej om vintern. Ha haft den i sump hela vintrarna och den har ej släpt rommen. I Holmsundet fick Sundvall i Rian ett år under krigsåren 60. 000 nättningar. Folk sprang då jämt och ville köpa och priset var 4 kr per 100 st. Nu 1- till 2 kr och då får man spring och bjuda ut.

En originalhandling i ett angeläget ärende för vår by, redovisat i ett tingsprotokoll daterat åren 1833-35.

Skriften är nytolkad av Månsbyn Från Förr.

Anm: Muhlbete betyder betesmark för tamboskap med mule.

Källa: Månsby byamäns arkiv.

Laxfiske

Act of the Court of Domboka, given in Christiania City, the 6th of June 1833.

3.5CH

Mansby

Act of the Court of Domboka, given in Christiania City, the 6th of June 1833. The Court of Domboka, in the name of His Majesty King Christian VIII, has given the following decision: In the case of the petition of the Byamän of Mansby, in the County of Nordland, who have petitioned for a decision on the matter of the right of the Byamän to demand a fine for the use of their horses on the common land of the Byamän, the Court has decided that the Byamän are entitled to demand a fine for the use of their horses on the common land of the Byamän, and that the fine shall be five Riksdaler Banco for each horse or cow, and four Riksdaler Banco for each sheep or goat.

Mansbyn Från Förr - byns historiska academia - har nytolkat texten sålunda:

Utdragen ur domboken från lagtima tinget med Nederkalix Tingslag den 6 juni 1833.

§ 221

Ingiven ansökan uppläste

Till vällovliga Häradsrätten i Nederkalix.

Under långa tider har vissa utbyars bymän, till vår förtret, oblygt begagnat muhlfete på vår mark. Entersom vår by numera är skiftad och området är stenrosat, så anhåller vi ödmjukast det vällovliga i att Häradsrätten, utan vad som stadgas i lag om skadeersättning, även utmåtar ett anseeligt vite för var och en utombyllo, som utan tillstånd och obehörigt slapper någon häst, eller sina nötkreatur, får och getter att betä mot vårt byområde.

Mansbyn den 1 juni 1833

Nils Andersson Chrispin Jonsson Petter Lindvall

MT Phersson Henrik Carlsson Nils Jonsson

Nils Phersson Och fyra bomärkerna

Mansby Byamän

Beslutades (resolverades):

Utom böter och skadeersättning enligt lag, prövar Häradsrätten skäligt stadga ett vite på fem Riksdaler Banco för den eller

for bændene. Mit Brev.

Ort

Republiket.

Atteru bolen efter den afholdte
indtælling af de i den sidste
den 17de februar 1834 af
den danske Regering, og atter
den alle de, som staaet ved
denne hændelse, og som for
deres muligheder i den
af den danske Regering, og som
indtælling af de i den sidste
den 17de februar 1834 af
den danske Regering, og atter
den alle de, som staaet ved
denne hændelse, og som for
deres muligheder i den
af den danske Regering, og som

Den 17de dag, som afholdt

den danske Regering, og som

Hand

Date

at den danske Regering, og som
den 17de dag, som afholdt
den danske Regering, og som

afholdt den 10de Maje 1835 af

Carl Sondes

de, som utan behörigt tillstånd, begagna för sina kreatur muhlbete å Månsby byaområde,
Vilket årligen bör kungöras i Nederkalix kyrka. Beslutat år och dag som ovan.

På Häradsrättens vägnar

Z. Dahl

Att detta vitesförbud är från predikstolen i Nederkalix den 18 Maj uppläst, intygas av J. Kant

Ovanstående vitesförbud uppläst den 10 Maj i 1835 av Carl O, Sondell

Månsbyn Från Förr Redovisar GÄSTGIVERIERNAS EPOK I Månsbyn

Den första och riktigt sanna redogörelsen om en viktig funktion i den dåtida infrastrukturen.

Gästgiverier.

Första gästgivarförordningen utfärdades 1638. Nederkalix tillhörde då Västerbotten. Bland de första gästgiverierna som inrättades här var Stråkanäs och Vånafjärden. Det blev senare fler. När Stråkanäs blev fänrikshoställe flyttades gästgiveriet till Månsbyn. Bara de som reste i kungens ärenden t ex "brevdragare" skulle ha gästning och skjuts gratis. Gästgiverierna blev ofta också platsen där postbuden bytte hästar. Postbönder skulle tillsättas efter allmänna vägar med högst 2- 3 mils avstånd från varandra. Dessa borde helst kunna läsa och skriva och skulle ha 2 postdrängar till hjälp.

För vissa resande fanns en begränsning av gästgivareskjuts. Ex cirkus- och teaterfolk fick hyra högst 6 hästar. Gesäller, lärodrängar och båtsmän fick bara använda gästgivarskjuts om deeras pass tillät det. Gästgivare straffades om han bröt mot dessa regler. Tattare, träddragare, månglare och obehöriga stamboksbärare fick inte alls begagna sådan skjuts.

Dagbok skulle alltid föras och om någon gäst var missnöjd med skulle han anteckna det i gästgivarvärdens dagbok.

I gästgivarordningen från mitten av 1600- talet åläggs gästgivarna att hålla hästar, ridsadlar, vagnar, kärror, slädar och båtar till de resandes tjänst. För en god ryttare var det oftast bekvämast att rida, men också båtfärder i vackert väder eller slädfärder kunde vara en god avkoppling.

Vid gästgiverierna erhöles mot betalning mat, husrum och skjuts åt de resande. Gästgivaren skulle tillhandahålla ett visst antal hästar, för Månsbyns del: 4 hästar genast vid anfordran +1 efter en timme, 2 schäs- eller fjäderkärror, 2 forkärror, 6 slädar och 3 skjutsare.

Skjutslegan var 16 skilling milen år 1838. För en större vagn eller parslåde betalades 2 skilling per mil, för en sadel, slåde eller kärra 1 skilling.

Skjutsningen som sköttes från Månsbyns gästgiveri var dels till Töre, 2 1/8 mil och dels till Grytnäs, senare Näsbyn, 1 mil. Det förekom också båtfärder från Månsbyn gästgiveri till Kamlunge, 1 7/8 mil. Till detta skulle finnas en mindre trebördings- eller kolkbåt med övriga forskaffnings- redskap och öskar jämte nödig lägerhalm och en lös bräda tvärs över båten för den resandes bekvämlighet. Dessutom tvenne roddare eller stakare att genast tillgå vid anfordran och 2 andra stakare med enhanda slags båt och redskap som tidigare att fås inom en timme från tillsägelsen, och då betalades 24 skilling banko eller 75 öre riksmünt per roddare och mil samt 12 öre för större bår och 6 skilling för mindre båt också per mil.

Under 1730- talet då gästgiveriet flyttades till Månsbyn skulle varje rök (matlag), som inte av någon anledning ex postföring var åtnjöt befrielse, årligen under 10 dygn ställa häst och karl till förfogande vid gästgiverierna längs kustlandsvägen. Detta enligt en noga fastställd ordning, som också gällde de som bodde i Överkalix. På så sätt fanns förutom gäst- giverens alltia 2 hästar till de resandes förfogande. Ytterligare hästar kunde rekvireras från de bönder som bodde nära gästgiveriet som reservskjutsar.

Samtiliga bönder i kustlandet var skyldiga att underhålla kustlandsvägen som då fanns. Den hade olika sträckning sommar och vinter. De som bodde närmast skötte plog- ningen på vintern mot ersättning, medan alla deltog på bestämda sträckor på sommarvägen. En problemsträcka, som fanns redan då, var under Månsbyberget, där vägen gick alldeles för nära älven, särskilt vid snösmältningen.

Gästgiverierna fick brygga sitt eget brännvin att servera sina gäster. 1752 bestämdes att Månsbyns gästgiveri skulle få avsätta 3 kannor per år (=7,851 l). För detta betalades skatt (accis).

Gästgiveriet utmärktes med en vägskylt. Första gästgiveriet i Månsbyn byggdes mitt i byn precis nedanför nuvarande E 4 på hemman nr 5. Hästhängnaden placerades ovanför kustlandsvägen. Gästgiveriet flyttades någon gång mellan 1793 och 1816 högre upp från älven, eftersom älvens vatten ibland vid vårfloden steg så högt att elden släcktes i spisar och kakelugnar. Än idag hittar man tegelstensrester vid harvning där gästgiveriet låg.

Första gästgivaren på sin hemgård blev Carl Olofsson åren 1732- 1769. Hans son Johan Carlsson efterträdde honom 1770- 1801 och honom 1770 -1801 och hans son Carl Peter Johansson under åren 1802- 1833. Han i sin tur efterträddes av Johan Peter Mickelsson från Yttermorjärv 1834- 1839. Han drunknade i Neupolaforsen och efterträddes av Olof Andersson

Rönnqvist från Gammelgården, gift i Stråkanäs. Han var gästgivare 1842- 1852.

Halva huset av det flyttade gästgiveriet står fortfarande kvar på "nya" stället. Där bor idag en ättling, Gunnar Rönnqvist. I detta huset undertecknades kapitulationen 1809. Att där funnits ryssar har man märkt, då pojkar so lekte vid detta hus på 1940- talet hittat ryska pengar, men tyvärr ingen tagit reda på till idag.

1853 flyttades gästgiveriet till Månsbyn 4 i början av byn, eftersom det då kom hela 1/8 mil närmare Töre. Anders Nilsson Lindbäck som då blev gästgivare var född i Månsbyn. Han var gästgivare 1853- 1878, då han gick i konkurs. Efterträdaren kom från Grytnäs och hette Johan Alfred Rönnqvist under åren 1880- 1890. Han bodde först på Månsbyn 4, men flyttade sedan till Månsbyn 9 i andra ändan av byn. Den sista gästgivaren kom från Björkfors och hette Peter August Carlsson. Han var då tillbaka på Månsbyn 4 under åren 1891- 1907.

Källor:

Husförhörlängder

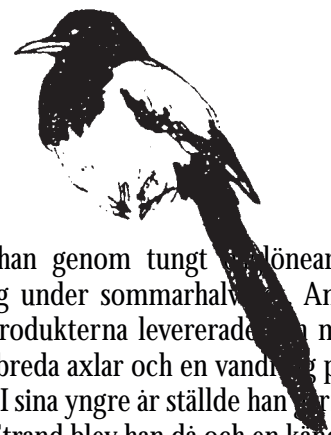
Övre Norrland förr i tiden 6, K Fahlgren m fl

Nederkalix sockenstämmoprotokoll del 4, Birger Nyströ

FÅTAL, MEN DOCK REPRESENTATIVA FÖR DEN KULTUR, DEN HISTORIA SOM MÄNNISKORNA SKAPADE OCH FORMADE UNDER TÄMLIGEN KÄRVA FÖRHÅLLANDEN DÅ HONNÖRSORDET VAR "ARBETA". DETTA TEMA GÅR SOM EN RÖD TRÅD GENOM ALLA LEVNADSÖDEN.

INTE ÄR DET ALLTID SANNINGEN SOM BERÄTTAS HÄR. KANSKE INTE HELLER SANNOLIKHETEN. MEN ORDET SKRÖNA KAN VÄL I SÅ FALL FÅ GÄLLA.

Johan Strand

Kvast- Strand Hundra Strand

Denne idoge person bodde i Småkvarn. Sin och familjens försörjning fick han genom tungt lönearbete åt Månsbybönderna: uppodling, röjning och dikning, höbärgning och vedhuggning under sommarhalvet. Annan tid tillverkade han sopkvastar. Som kvaststrand blev han mest känd. De välgjorda produkterna levererades med god precision till sina stamkunder i Kalix. Med en omfattande och tung börda på sina breda axlar och en vandring på dryga milen enkel väg, på grus eller snö, blev det rätt många turer under en kvastsäsong. I sina yngre år ställde han sig upp i några av bygdens skidtävlingar, alltid med nummerlapp '100' på bröstet. Hundra- Strand blev han då och en kändis långt bortom Småkvarn. Förutom att han alltid hamnade sist i resultatlistan, fick han tävlingens populäraste pris: en ring falukorv! Johan bedrev också bastuverksamhet under en tid på 40- talet. Ävenså hade han en ko i sin kombinerade verkstad och lagård. Den levde på hö från strandgården, som numera är uddbackens (katafittuddens) festplats, och lite vatten från gården som utfyllnad till den något magra kosten. Johan Strand var en generös person. Många från det så kallade resandefolket och mängden gårdfarihandlare kunde alltid räkna med logi hos Strand; mot lägsta möjliga kostnad förstås. Utan nummerlapp vandrade Johan bort från jordelivet under femtiotalet och ingen kvastbörda tyngde honom längre.

OskarTingvall PetrusTingvall

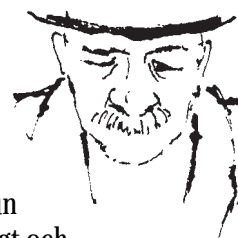
Tingvalls- Oskar Tingvalls- Petrus

Med mycket möda och under kanappa förhållanden skapade dessa två bröder från i stort sätt ingenting, var sitt småbrukarhem. Mycket småskaligt visserligen, men försörjningsmässiga. Båda besatt en stark och obändig vilja att klara av och utföra alla arbetsuppgifter på egen hand och med den egna kroppen. Veden och höet drog dom själva hem från skog och odlingar. Det mesta var därför anpassat till förutsättningarna. Kärror och skindor, kälkar och verktyg, allt var utformat med omtanke och stort kunnande. Men naturen och levnadsförhållandena formade även de två bröderna - Oskar och Petrus.

Krokiga blev dom och kringvridna som martallarna uppe på storberget. Och precis som martallar uppnådde båda två hög ålder.

Johan Johansson Småkvärns- Johan

En kraftfull människa var han, Johan från småkvarn, och en stor personlighet dessutom. Han visste med klarsyn sitt ägandes storlek och värde; allt som du ser här och inte ser, det äger jag, lär han ha sagt, och menade förmodligen det jordiska inom horisont. Sant eller inte, men nog ägde han talets förmåga att beskriva sakernas tillstånd, ofta i rent verbala kullerbyttor. Hustrun Hedda var förvisso hans motpol; en jämvikt i familjen som gjorde deras hem så gästvänligt, livligt och humoristiskt. Johan var också nettingfiskare, så under fångstiden på hösten blev det följdriktigt namnbyte till netting- Johan. Johans rörelseförmåga hämmades inte av ett styvt ben. Arbetets värde i sig självt var Johans drivkraft. Laxfisket och karsina vid häggenlunden var en annan drivkraft i Johans liv. I memmet finns många fina traditioner kvar från Johans epok, trots att det är många år sedan han gick hädan.

Johan Öhman Öhmans- Johan

På Ömansbacken bodde han. Högst i byn förvisso. Huset var en symbol och en produkt av ett ganska rikt bondeliv genom flera generationer. Johan var visionär. Han kunde se möjligheter till jordbrukets utveckling. Bl. a. lät han installera en kross för bearbetning av korn och havre till djurfoder. En god investering som bygdens bönder även hade nytta av. Han var delägare i ett bolag som skaffade elektrisk motor, tröskverk, vedkap och spilkhyvel. Dessutom var han byns storbonde. Alla dessa faciliteter gav visserligen en del inkomster, men de producerade också en myckenhet med damm, som gav honom en besvärlig astma. Johan gillade kalas. Hans födelsedagar skulle minsann firas. Då sjöng han gärna och ofta sina visor om "fötterna som under kissifällen låg" och "det blåser kallt, kallt veeder ifrån sjöön". Och blanck- verner från skrölbacken var alltid inbjuden. Verner som hanterade en tvåradig dragharmonica av märket Hohner. Traktens skickligaste spelman. Även då Johan och hans blida hustru Anna gifte bort sina vackra döttrar, gick flaggan i topp på Ömansbacken, och sången om de fyra vita fötterna som under kissifällen låg, kunde höras i dagarna tre. Men flaggan på Ömansbacken sattes också på halv stång; när Johan gick bort, sången hade tystnat och kalaset var slut. Året var 1963.

Lars Albert Larsson Lars- Albert

Lars Albert bodde och verkade i Småkvarn, förutom en kortare tid när han prövade sin lycka i Ryssland. Han var en kraftkarl i fysisk bemärkelse och minst lika stor var hans envishet och egensinne. Därför blev han en duktig husbyggare! Telegrafverkets hus vid köpmannagatan i Kalix är ett bra exempel på hans kunnande. Denna byggnad uppfördes vid seklets början och är numera kontorshus för ett skogsbolag. Krävande var han också, men minst lika sträng var han mot sig själv. För att senarelägga 'åderkalkning' tog han kalla bad i lagärns vattenkar. Lite fåfänga kan väl tillskrivas honom. Han bar vid vissa tillfällen en illande röd peruk, som nog mera förstärkte hans storhet, än att ge honom den charm han förväntats sig. Lars Albert strök av sig peruken för sista gången en vinterdag på femtiotalet.

Sven Granström Pelle

Det hände sig vid den tiden att Pelle kom till världen som den förstfödde sonen till en övergiven piga i Börjelsbyn. Året var 1895. Från krubban och fram till vuxen storlek bodde han hos en familj Strand. I skolan blev skrivkonsten honom övermäktig, men läsa kunde han med nästan godkänt betyg. I tjuugoårsåldern erbjöds han anställning som dräng hos en hemmansägare i Månsbyn; utan kontantlön. I den muntliga befattningsbeskrivningen ingick bl. a. ansvaret för hemtransport av långved. Den skulle kapas, klyvas, staplas och succesivt bäras in till husets alla rum. Han eldade även upp den! Det mesta höet till hästar och kreatur körde han hem, som han efter en tid transporterade tillbaka, och då som gödsel. Visst hade han semester; så uttryckte han själv saken. Inte för att vara sommarledig, utan för att jobba som sjäare i stuveriet. På så sätt blev han en ekonomiskt självbärande under resten av året. Pelle var rätt nöjd med sitt liv; så länge han hade tiger brand till krokipipan och doppa till kaffet, då fanns det inte så mycket att klaga över, menade han. En kaffekask på lördagskvällen till gammeldansen i radion klockan halv åtta, var veckans höjdpunkt. Året om, livet ut. Vid Pelles jordafärd samlades alla hans vänner och grannar till både kaffe och doppa, och nog kunde man höra lite gammeldanstoner i orgelbruset.

Nils Johan Nilsson Nygårds- Nils Johan

Nils- Johan var en drömmare, ja rent av en filosof, men kunde ändå av någon underlig anledning hinna med att driva ett jordbruk. Ett välbergat hemman dessutom. När filosofien tog överhand förmärktes dock ett stillestånd i bodelivets utveckling. Nils- Johan var under en period byns laxförsäljare. Hans devis var: alltid fullt pris av allmogen och en viss rabatt till överheten - skollärare, präster och vandringsrättare. Nygården var en riktig skattkammare när det gällde gamla

möbler, husgeråd och antika inredningar. Ett funktionellt museum av den agrariska kulturen i en levande miljö. Det mesta blev omvandlat till värmeenergi då nya tider inföll och andra människor tillträdde. Han ägde även förmågan att påverka. Hans häst blev liksom Nils- Johan själv, eller om det var tvärtom; den fick något mildt filosofiskt i blicken och blev med tiden helt anpassad till så nära stillastående som möjligt. Både hästen och Nils- Johan gick ur tiden nästan samtidigt, och finns nu båda, om man tolkat honom rätt, på de saligas ängder.

Månsbyn Från Förr

Den eminenta studiegruppen *

Ger här

POSTENS HISTORIA

I en trehundrafemtioårig

tillbakablick

På 1630- talet kom ett allmänt svenskt postverk till stånd, då det bestämdes, att "vissa och ordinarie poster" skulle inrättas över hela landet. På varannan eller var tredje mil utefter landsvägarna skulle tillsättas en postbonde med ett ansvar för postbefordran. Posten skulle framföras med ryttare!

Månsbyn ingick redan från början i länets postförningslinje tack vare länsvägens sträckning genom byn.

I ett postvisitationsprotokoll från 1749 står skrivet att gästgiveriet i Månsbyn, hos Carl Olovsson, skulle inlemmas som postförarbytesstation. Gästgivaren skulle ansvara för att hästar alltid fanns tillgängliga och att transporten av posten skulle befordras 2 2/3 mil i vardera riktningen under dennes ansvar.

Transporterna gick från början något oregelbundna, men från 1832 bestämdes att postturerna skulle gå en gång per vecka. Dessa turer utökades succesivt så att 1885 kom posten dagligen och då med en lösväska, som utväxlades mellan posten i Töre och postgården i Månsbyn.

Nästa förändring i postdistributionen kom 1908. Lantbrevbäring inrättades, som utgick från posten i Kalix. Denna hantering pågick fram till 1920, först två gånger i veckan och som mest tre gånger.

Byastämman i Månsbyn begärde 1918 i en framställning, att en poststation skulle upprättas i byn. Denna begäran blev så småningom förverkligad och på så sätt blev Kooperativaaffären även poststation, först i bagarstufarstukammaren hos John Carlsson, Kallssons, och från sommaren 1925 i en nybyggd affärslokal, där Teodor Isaksson var föreståndare.

Nästa fas i postens historia blev den sista med eget kontor i byn. Alvar Johansson utsågs till föreståndare och samtidigt flyttades verksamheten till Isigården 1937. Denna poststation fanns kvar till 1967; alltså i 30 år.

Numera har vi lantbrevbärare. Cirkeln är sluten.

Telefon

Månsbyn, 1907- 1963

Byns första telefon installerades i Gästgiveriet Månsbyn nr 5 hos Petter Carlsson år 1907. Ansvaret för televerkets samtalsapparat övertogs år 1912 av JA Rönnqvist. Denna telefon som var tillgänglig för allmänheten var länge byns enda telefon. Kontraktsinnehavaren för samtalsstationen ansvarade för bud- sändning om någon bybo söktes via telefon. För detta erhöll han 25 öre budsändningen inom en km.

Den 6 sept 1932 fick byn sitt första abonnemang och därmed inrättades växel- station vid tidigare nämnda telefon hos JA Rönnqvist. Den 26 april 1945 övertar Sven Johansson ansvaret för byns växelstation med tillhörande samtalsrapport. Vid den här tiden hade antalet abonnemang ökat till 12. Växelstationen kom att finnas hos Sven och Anna Johansson fram till att växelstationen automatiserades i dec 1963.

Källa: Landsarkivet i Uppsala

Månsbyn Från Förr

Tre intressanta platser i Månsbyn

GIRUSBACKEN

TÖLUSBACKEN

KATAFITTUDDEN

En något annorlunda historieskrivning

Girusbacken

En direkt omskrivning av förled (prefix) Girus- till dagens språk bör rimligtvis bli djurhus, men det går inte att tvärsäkert påstå att det rör sig om hus i vanlig mening. Varje gård hade eget fuse i nära anslutning till sitt boende. Däremot kan det på denna torra och vindskyddade plats ha funnits enkla inhägnaden avsedda som mjölkningsplatsen under sommarperioden

då kreaturen gick på gemensamt sommarbete. Vi vet ju att i Rian fanns det under samma tidsperiod ett liknande bete för getter: GETHUSBACKEN.

Några fåbodar i traditonell mening har inte funnits i byn, allt djurbete fanns inom byns närområde. Först långt in på 1900-talet, då röjningarna i Ruddan och Nybruket kunde tas i anspråk för kobete, fanns det goda förutsättningar till fåbodsverksamhet. Men då upphörde ju den allmänna djurhållningen, fem hundra år efter den första getens ankomst till vår by.

Tölusbacken

Några bygdeforskar har i förtvivlan slitit sina gråa hår i försök att ge Tölusbacken en identitet. Slutsatser som Tullhusbacken, Tegelbacken, Bofinksbacken och liknande bör få status av 'sancta simplicitas'.

Det är precis som med Girusbacken, där en helt vardaglig syssla är direkt beskrivet i namnet: man mjölkade kor.

På Tölusbacken täljde man timmer för husbyggen. Täljde, eller töljde hus gjorde man ofta kollektivt, en vanlig versamhet överallt i en levande landsbygd.

Den sista Tölusbacken i Månsbyn fanns nära Hundskataudden. Den låg på den övre sidan av riksvägen, i kant med Lillberget. En 250 meter lång väg sträckte sig genom detta dåtida hantverksområde fram till en impreneringsplats, där byborna genom århundraden tjärkokade laxfiskekolkan (nät). Även en cirkelsåg tjänstgjorde en period i denna samägda verksamhet.

Det går inte längre att besöka Tölusbacken. Den är utplånad av E 4:na hårdhanta framfart.

Kattafittudden

Detta fantasieggande namn med ful antydning har satt många människors tankar i omlopp. Om det var egna upplevelser eller deras heta obesvarade önsningar som förklarar namnets uppkomst må väl få vara glömt. Men de konstruerade och patologiska förklaringarna som numera dyker upp då och då är inte trovärdiga: t. Ex att en högt uppsatt tjänsteman i lantmäteri skulle ha tillskrivit en viss bonde denna mark som tack för erhållet nattlogi och tillträde till pigans Kajsas kammare och hennes mjuka trosor... eller hur det nu var.

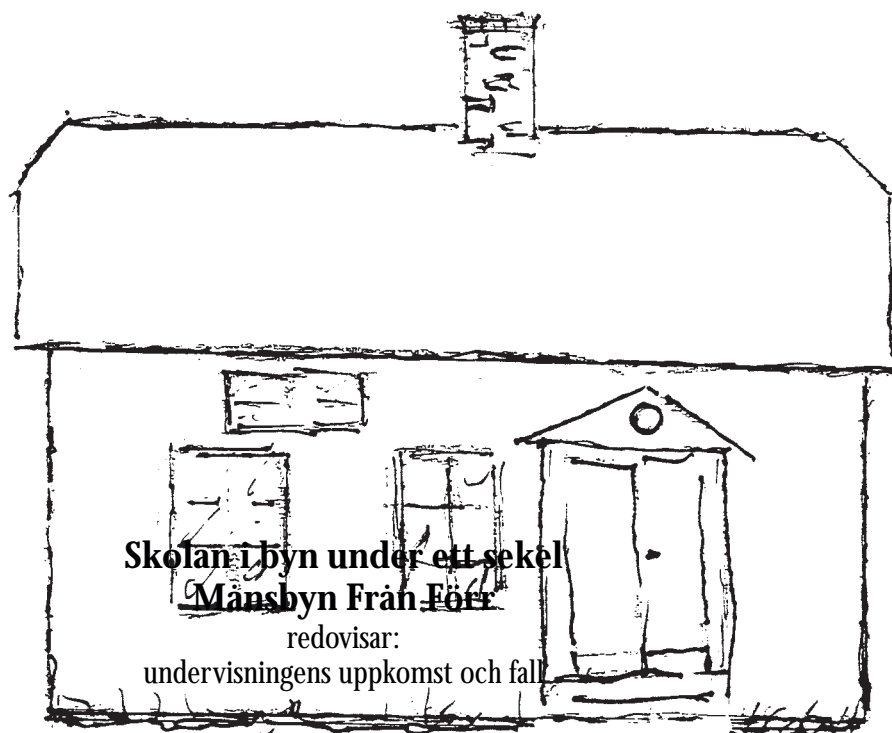
Nää, nää. Folk på den tiden då detta begav sig hade nämligen humor. Inte behövde dom Grönköpings Weckoblad för att bli roade, dom hade gemenskapen och berättandet som sin livsform.

Under det spontana berättandet, som ibland ägde rum i ett hus på just denna udde vid älven, en bit nedom Småkvarn, hitom Hägglundan, där drev kvinnan Maja- Britta en viss krogverksamhet, visserligen i lönndom, men i alla fall. Som hjälp hade hon ibland pigan Britta från Katagården i Åkroken. En sen afton tilldrog sig följande.

När en av gästerna, förmodligen någon sne', som det hette på den tiden, blev nekad både det ena och det andra; kanske en sup till, kanske en önskan om att få stryka en hand på Kata Brittans runda röv, så hördes hans besvikna och bevingade utrop: "nämen Kata Britta" men så pass sluddrigt och otydligt att det uppfattades som: "nämen Kata Fitta!". Detta verbalt upphöjda uttalandet blev omedelbart moraliskt normgivande för pigan och namngivande till denna vackra udde där folket alltid har så trevligt.

Så var det, och så kunde det gå till för hundra år sedan.

Månsbyn Från Förr reporter var där.

Den allra första skolundervisningen kom till Månsbyn 1852 (ev. -54) då den flyttande folkskolan var på besök. Nästa trevande försök till skolundervisning återkom hösten 1861 med 67 elever samlade till skolgång. Sorgligt nog avled tre barn denna hösttermin, bland dem en pojke på bara fem år.

Efter tillkomsten av en ambulerande småskola, det var 1864, fick ve en något mer regelbunden skolgång i byn, med antingen en hösttermin eller en vår termin per år.

Av Nils Henrik Nilsson hyrdes 1874 en lokal som anpassades för skolverksamhet. Priset var 20 riksdaler och ovanpå detta en veckohyra på riksdaler 1:75 då undervisning bedrevs. Vedunderhållet gick på löpande konto.

Inte förrän 1894 blev skolan upphöjd till en S.K. "fast mindre folkskola", och långt senare 1917 till "fast folkskola". Några av de lärare som under detta skede har tjänstgjort i Månsbyn bör nämnas: Marja Håggström från 1865 till 1880, Svea Norén 1885-1892 och dennes syster Emilia Norén 1889-1905.

Det första riktiga skolhuset uppfördes omkring 1923. En timrad envåningsbyggnad i Övermorjärv, som ägdes av kronan, inköptes och fraktades med hästtransport och lastbil till Månsbyn. När huset stod klart fanns även ett övre plan påbyggt. I stället för en kyrka stod det en skola, hämrig och vacker, mitt i byn. Skolundervisningen i Stråkanäs överfördes 1935 till Månsbyskolan.

Men allt består inte i evighet. Efter 40 år i denna folkskola med B2 status, flyttades all undervisning till Innabäckens grundskola. Skolhuset blev ganska snart rivet och ett antal kubikmeter virke fick gå upp i rök i någons värmepanna.

Så här berättar Holger Johansson, född 1909 om sin tid som elev i den dåtida ambulerade skolan i Månsbyn:

Jag gick sex år i den skolformen; mellan hösten 1916 och våren 1922. Första klass 1916 med Signe Pettersson som lärare och skolan i Öhmans. Andra klass 1917, också med Signe, men då i Svarvars. 1918 tredje, i Gabrels. Där hade jag först Ester Henriksson som lärarinna och sedan Ellen Björlingsson. 1919 fjärde, då hade jag också två lärare, dels fröken Tidén därefter fröken Bergman. Skollokalen denna gång i Alfrids. 1920-1922, femte och sjätte klasserna, fick jag gå i det som senare skulle bli barnbispisning i den fasta skolan. Där undervisade Maja Björlingsson med fast hand och gott hjärta.

Lärarna fick bo i gårdarna där skolundervisningen skedde. Vi hade skoldag från klockan åtta till klockan tre. Maten fick vi ta med oss hemifrån; oftast var det plättar med mjölk, eller smörgåsar med mjölk. Men ofta kunde vi gå hem för att äta. I Alfrids måste vi lunchäta inne i vedboden, man jag och SmeEdvin måste gå till Nils Olov Lindbäck, därför att dom var ju släkt med Smessarna.

När skolhuset, som köptes från Morjärv 1922, transporterades till byn, fick barnen lite gratiskjuts upp till Åkroken

ungefär. Därifrån fick dom sedan gå hem. Det hände väl någon gång att dom blev bortglömda av chauffören och kunde hoppa av flaket först när farten blev tillräckligt låg, mot klinten till.

Anm.

Signe Pettersson och Maja Björklingson var lärare i Månsbyn fram till deras pensioneringar. Signe tjänstgjorde mellan åren 1916 och 1956, Maja från 1918 till 1961.

Månsbyn Från Förr

En

Uppsatts

Om

Då landsfiskal

Knut Markström

Kom till Månsbyn

Den 30 juni 1921

Och allt blev inte

Längre som förut

Det var en vacker dag i midsommar tid som åskan slog ner i Månsbyn. Åskan kom i skepnad av landsfiskalen Knut Markström, som på tjänstens vägnar hade att besiktiga laxfisket i byn. En anmälan hade inkommit att det inte stod rätt till med fisket enligt gällande rikets stadgar och länets kungörelser. Den 30 juni stod han där, landsfiskalen, i klanderfri uniform vid Häggglunden med sina biträden: häradsdomaren Johan Johansson från Gammelgården och nämndeman J.A Strähle från Näsby och förklarade för det stora uppbudet av förvånade Månsbybor att han i lagens namn hade bestämt att fisket skulle tas i beslag. Dessutom skulle alla redskap och all inneliggande fångad lax anses förverkad.

I rikets stadgar från 1900 och länets befattningshavares kungörelser från 1890 och 1916 fanns nämligen inskrivet att minimimått för maskstorlek i kolkar för laxfiske. Detta mått fick inte överstiga 7 nätknutar på 30 cm kolkängd. Grindarna, som utgjorde själva stängslet, skulle enligt lagen hålla ett 6 cm fritt avstånd mellan spjalorna.

Då nu inget av dessa krav var uppfyllda, kolknäten hade 8 till 9 knutar på angiven längd och då spjalavståndet uppgick till endast 4 till 5 cm, förmenade landsfiskalen att redskapen icke vore lagenliga.

Många av de närvarande byamännen förklarade för landsfiskalen att näten alltid hade bundits med 14 knutar per 60 cm, alltså enligt lag, men blev efter tjärning och åldring något krympta. Men man måste motvilligt medge att dagens mätningar nog hade sin riktighet.

Dessutom menade man att något uppsåt för att öka fångsten inte kunde föreligga på grund av den mindre maskstorleken. Snarare blev resultatet det motsatta därför att laxen lättare kunde slingra sig undan från denna något stelare kolk. Men folket talade för döva maktöron. Istället skulle åtal väckas.

Detta var 1921, samma år som dödsstraffet avskaffades i Sverige, turligt nog menade somliga. Här står vanligt sunt bondförnuft i konflikt med härklyveri i paragraftolkning, ansåg andra.

Detta till synes lilla åskväder blev en långdragen process, med stormiga känslor och som höll i sig i tre långa år. Det bör ännu en gång påpekas att anmälan kom från några privatpersoner, men oklart vilka.

De beslag som landsfiskalen gjorde den 30 juli bestod av hela fiskebyggnaden, 15 kolknät, 1 fiskebåt, 2 färjor och 3 linor. Den färska lax som fanns i källare blev transporterad till Kalix municipalsamhälle och auktionerades bort dagen efter. Affichering hade gjorts på ett flertal platser i samhället endast några timmar innan försäljning. Dock blev allt sålt: 152 kg för sammanlagt 328:70. Pengarna tillföll kronan, med avdrag på kr 15:- som utgjorde kostnader för transport av fisken.

Naturligtvis förstod bönderna, alltså laxfiskets ägare, allvaret i denna händelse. Redan samma kväll var därför en byastämman utlyst och ett protokoll blev där upprättat. I detta medger ägarna att fisket är förbrutet, men anhåller att karsinabygget måste försäljas så snart som möjligt, annars äventyras eventuell framtida utsättning av fisket på samma plats. J.A Rönkvist utsågs att frambara detta protokoll. Detta gjordes och landsfiskalen tillmötesgick begäran. En kungörelse lästes därför upp i Nederkalix kyrka den 3 juli, där det meddelades att auktion skulle hållas den 5 juli i Månsbyn vid laxfiskeplatsen, varvid alla redskap skulle saluföras. Denna inbringade totalt 1526:- att tillfalla Kronan, förutom 40:- som föräntaren Knut Markström tillskrev sig själv.

Ärendet kom så upp första gången vid lagtima hösttinget den 7 okt 1921. Åklagare var Knut Markström och svarandena företrädde av advokaten A. Frisell från Boden, som fått fullmakt in blanco av laxfiskeägarna att föra deras talan.

Till tingsrätten hade en ny skrivelse inlämnats undertecknad av samtiliga delägare i fisket och som innehöll de motsättningar som rådde mellan åklagaren och svarandena. Bl. a ifrågasatte fiskägarna det lagliga i att beslagta den färska laxen, som man förmenade inte tillhörde byborna utan var såld till fiskhandlare A. Sjödin i Stockholm. Det fanns nämligen ett kontrakt uppgjort med denne handlare där Månsby laxfiske skulle leverera all fångst, både färsk och saltad till just denne Sjödin. Att som landsfiskalen gjorde, göra beslag på annans egendom, betraktade man därför som egenmäktigt förfarande

och krävde återbetalning av kr 328:-.

Vad gällde kolkarnas masktäthet anförde man att dessa ursprungligen hade föreskriven storlek och reflekterade inte över den saken mera. Att en kolk krymper av ålder och tjärning kunde man inte råda över och hade ingenting med fångstens storlek att göra.

Att spjälavståndet på 6 cm, som var föreskrivet enligt lag, inte var uppfyllt på alla grindar hade sin förklaring menade ägarna. På vissa utsatta ställen där flottningstimmer stötte mot grindarna var man tvungen att åtgärda i syfte att förhindra skador. Man åtgärdade alltså med grövre spjälor och fick på så sätt marginella förändringar i spjälavstånd. Detta hade inte heller något med att få större fångster att göra.

Vidare anføres att byborna ifrågasätter om själva påbyggnaden i älven ska betraktas som redskap när det i fiskestadgan framgår att båtar inte räknas som redskap. Därför ogillar man beslaget och yrkar på återbetalning av kr 1526:-.

Åklagaren i sin tur hänvisade hela tiden till sitt uppdrag att utföra ett tjänsteärende och till Kungl. Fiskeristadgan från 1900, och Konungens Befallningshavare i Norrbottens Län kungörelse från 1890 och 1916. Detta upprepade han vid ett flertal tillfällen " med en papegojas uthållighet och en åsnas envishet" som någon uttryckte saken.

Längre är så kom man inte denna första rättegångsdag. Uppskov i målet begärdes, målet upptas den 30 mars 1922.

På detta vinterting föreslogs endast en av åklagaren redovisad försäljning av beslagen saltad lax gav netto kr 4430:47. Samt att den bok där alla fångster av lax från åren 1920/1921 var bokförda hade blivit stulen från laxkällaren i Månsbyn. Och att handlare Sjödin i Stockholm vägrat lämna några som helst uppgifter om inköpta laxpartier från Månsbyn.

Åklagaren begärde uppskov med målet, som skulle återupptas i oktober samma år. Vid detta höstting den 26 oktober 1922 inlämnade åklagaren det protokoll över den försälda salta laxen, ett parti på 1850,5 kilo, bestående av sidor och tjockskuren rygg med tillhörande kär. l.

På direkta frågor till svarandena, denna gång K.A Henriksson och John Carlsson, kunde de inte i någon som helst mån kunna erinra sig mängden av den försälda laxen till fiskhandlare Sjödin i Stockholm under de två senaste åren. Åklagaren fann deras bristande minne mycket egendomligt, och som föranledde en årslång träta mellan kontrahenterna.

Åklagaren ville till varje pris försöka bevisa inför tingsrätten alla de inkomster Månsby fiskerättsinnehavare hade tillgodogjort sig under de två senaste åren för att domstolen kunde fastställa högsta möjliga skadestånd, utifall han skulle vinna målet. Handlare Sjödin vägrade fortfarande lämna några som helst upplysningar och redovisningsboken var stulen. För att kunna styrka mängden av försäld lax begärde därför åklagaren uppskov med målet till mars 1923.

Nästan två år efter den olycksaliga dagen när Månsby laxfiske blev taget i beslag kom saken upp igen den 8 mars 1923 i vintertinget. Som ombud för fiskets ägare fanns nu en kamrer Berglund från Boden, men också John Carlsson, delägare i fisket.

Inledningsvis påtalades att 13 kolkar som satt upphängda vid Månsby lax källare hade på något mystiskt vis försvunnit.

Kamrer Berglund rättade till vissa felaktigheter i åklagarens skrivningar, där det påstods att John Carlsson var föreståndare för fisket. Så var inte fallet, utan Jonas Svensson hade detta uppdrag. Vidare att den uppgivna inkomsten, som åklagaren och ett vittne A. Strähle angav till kr 100:- per 1/64 mtl och år, skulle korrigeras.

Åklagaren hade, såsom varande utredare, begärt av Överståthållarämbetet en utredning angående sakernas tillstånd vad gäller affärerna mellan Månsby laxfiskeägare och fiskhandlare Sjödin i Stockholm. Ärendet som blev remitterat till Stockholms Polis, Kriminalavdelningen utfördes med petitesse och noggrannhet. Syftet var att få fram alla uppgifter från A. Sjödins bokföring från åren 1920 och 1921 som kunde bringa klarhet i den myckenheten av lax som Månsby laxfiskare hade levererat, eftersom alla bybor tycktes lida av minnes förlust. I svaret från ämbetet sas det att man inte hade fått några konkreta eller exakta uppgifter från Sjödin, eftersom det inte fanns några lagliga medel att tvinga honom att frivilligt låna ut sina handelsböcker. Men att Sjödin betalade kr 2:75 per kilo lax var dock ingen hemlighet. Ett par intressanta vittnesmål från tinget denna dag bör också redovisas. Åklagaren hade inkallat Petrus Tingvall från Månsbyn, en icke delägare och därför inte i jäv. På en direkt fråga från åklagaren om Petrus hade kännedom om den lax som rimligtvis hade fångats, svarade han högt och tydligt: jag haver inte någon i saken mig bekant.

För detta vittnesmål erhöi Petrus Tingvall dagtraktamente kr 5:34 och en resekostnadsersättning med kr 9:40. Säkert en bra inkomst tyckte nog Petrus, somvar van att få anstränga sig hårt för varje intjänad krona och nog inte visste vad ordet traktamente betydde.

Ett annat vittne var drängen J.A.Sandberg från Rian. Han hade för dagen så stora minnesluckor för att kunna ge en samlad bild eller ett enda riktigt svar på åklagarens frågor. Han avfördes efter att ha kvitterat ut sitt arvode på tillhoppa kr 15:34.

Till sist anförde John Carlsson att det med all sannolikhet hade fiskats högst 1200 kg lax under 1920 och att medelinkomsten för varje 1/12 mtl lag på runt kr 150:- netto, så hade det varit de senaste tio åren.

För att kontrollera dessa uppgifter så begärde åklagaren återigen uppskov med målet, nu till hösttinget 1923.

Två år och tre månader efter dem olycksaliga dagen samlades tinget ingen den 20 september för fortsatta förhandlingar i detta segslitna mål, nu för fjärde gången.

Till denna dag hade åklagaren inhämtat en uppgift från statistiska centralbyrån, där det för år 1920 hade redovisats 811 st laxar till en total vikt på 6401 kg och ett värde av kr 22404:- från Månsbyns karsinapata.

En handlare, Viktor Sandberg från Kalix, som vittnade lämnade en uppgift till tingsrätten att det medelpris man hade att tillämpa skulle kunna sättas till kr 3:42 per kilo.

Sälunda var tingsförhandlingarna avslutade och att datum fastställdes för slutpläderingarna. Dessa skulle äga rum med start den 24 januari 1924, vid det lagtima vintertinget.

Vid slutplädringen redogjorde åklagaren för hela händelseförloppet, hänvisade till lagen och länets kungörelser om att olaga fiske hade bedrivits och yrkade på både böter och skadestånd. Svarandena yrkade naturligtvis på ett frikännande till alla punkter och krävde ersättning för förlorade inkomster och kompensation för berövad tid. Utslag skulle meddelas parterna den 13 maj 1924.

Domen kom som ett dråpslag fredagen den trettonde. Den allmänna meningen var nog att ett frikännande, eller eventuellt att ett lågt bötesbelopp skulle utdömas. Men domen lyder: som svarandena lämnat obesträtt åklagarens påstående, att de under åren 1920 och 1921 bedrivit fiske av lax med olagliga redskap, och vad svarandena härutinnan anfört icke är av beskaffenhet att fritaga från ansvar, prövar och dömer häradsrätten var och en av fikerättsinnehavarna till böter på kr 25:-. Dessutom att åklagaren utgiva totalt kr 29693:- fördelat på var och en ägare i förhållande till ägarandel.

Redan den 14 maj påbörjade Månsbyns laxfiskeägare utslagningen av deras kära Karsina vid Häggunden mittemot Jönsholmen, ett smäl bortom byn... och allt blev återigen som det var förut.

Faktauppgifter: resp. tingsprotokoll.

Utdebitering av skadestånd till åklagaren från varje enskild delägare i Månsbyns lax fiske.

Namn	Kronor	Ören
Jonas Svensson	979	2
August Öhman	1959	4
Nils Johan Nilsson	652	68
Johan Albert Johansson	652	68
Karl Johan Lindbäck	652	68
Albert Johansson	652	68
Johan Oskar Johansson	1142	19
Johan Anton Abrahamsson	571	9
Abraham Grelsson	571	9
Karl August Henriksson	2121	21
Nils Johan Karlsson	1142	19
Nils Oskar Nilsson	815	85
Anders Gustav Nilsson	815	85
Fritiof Nilsson	407	92
Petrus Nilsson	407	92
Nils Jakob Jakobsson	815	85
John Carlsson	979	2
Nils Johan Nilsson	489	51
Lars Erik Nilsson	489	51
Fritiof Rönnkvist	1305	36
Johan Olov Rönnkvist	652	68
Viktor Strömbäck	652	68
Sven Johansson	652	68
Karl Ulrik Nordström	652	68
Johan Alfred Rönnkvist	1305	36
Herman Bergström	1142	19
Anna Henrika Åström	214	16
Johan Ludvig Heribert Åström	53	54
Petrus Nilsson Gahm	571	9
Sofia Gahm	713	8
Nils Olof Lindbäck	1305	36

Karl Johan Bergström	274	75
Johan Petter Johansson	897	43
Jonas Leonars Lövkvist	71	38
Oskar Nilsson Berglund	1142	19
Sven Oskar Stenman	628	20
Anna Johansson	513	98
Anders Gottfrid Andersson	571	9
Karl Emil Karlsson	571	9

Efterskrift.

Sommaren 1924, två månader efter tingsrättens fällande dom, inlämnade Månsby bymän en överklagan till Svea Hovrätt i Stockholm. Dock gick Hovrätten helt på Tingsrättens fällande dom. Detta var i februari 1925.

Samman är den 12 juni gick en underdånig klagan in till sista instans: Konungen.

I ett utslag daterat Kungl. Slottet fredagen den 13 April 1926 undertecknat av kronprinsen Gustav Adolf, i kungens frånvaro, ändrades tidigare dom vad gäller båter för var och en delägare från tjugofem till allenast fem kronor. I nåder skulle dessutom det utdömda bötesbeloppet på 29 700 kronor bestämmas till allenast 4950.

Trotts allt en viktig seger för lilla Månsbyn.

SÅ SKALL EN BRA HISTORIA SLUTA!

Källa: Månsby byamäns arkiv.

Evakueringen från Finland till Sverige i september 1944

Det finns säkert en hel del som redan skrivet om denna tid och de upplevelser som drabbade oss. För vi var många som fick lämna hemmet och allt vad vi ägde. Minnen som vi aldrig kan glömma. Jag bodde hemma med mina gamla föräldrar. Mina två bröder var med i kriget och de äldre syskonen hade eget boende. Jag ser fortfarande allt som en film i mina ögon denna soliga eftermiddag. Pappa och jag var på äng och hässjade havre och korn. Vi såg en militär som cyklade efter vägen. När han såg oss stannade han och kom till oss. Han sade att vi genast måste fara härifrån, för att det är krig mellan Finland och Tyskland. Det är kaos överallt eftersom tyskarna är i landet. Jag glömmmer aldrig denna halva hässja där pappa lämnade sin högaffel. Vi gick in och mamma höll på att laga middag. Vi fick brottom. Jag for och mjölkade korna. Jag fick order att följa med korna och jag fick bara ta med ryggsäcken endast packad med mat för flera dagar. Det fanns ingen garanti att vi skulle få mat någonstans. Vi fick inte heller åka med något färdmedel. Vi skulle bara gå. Den 14 september klockan sju på morgonen drev vi korna på vägen och började vår vandring. Vi hade det jätte jobbigt att få någon ordning på korna eftersom det kom mer och mer kreatur vid varje vägskäl. Så på slutet hade vi omkring 600 mjölkkor samlade. Små kreatur släppte vi bara ut i naturen och lämnade som. Vi gick och gick hela dagarna och mjölkade korna på morgon och kväll. Många människor med framförallt stora barnfamiljer kom och tiggde mjölk, vilket inte var tillåtet eftersom det var ransonering även på mjölk. Detta kontrollerades av militären och polisen. Men vi gav ändå bort mjölk till behövande. Vi drack givetvis själva. Ibland gav vi t. o. m. åt korna att dricka upp sin egen mjölk. Mycket mjölk kastades bort. Ingen visste vart vi var på väg. Vi stannade på kvällarna vid ängar längs vägkanten och turades om att vakta korna och försökte sova lite. Vi hade fullt upp med att hålla korna samlade, eftersom vi mötte så långa tyska bilkaravaner som tog plats på vägen. Vi blev trängda åt sidorna och korna sprang in i skogen. Det hände mycket under denna vandring, bl.a. glömmmer jag inte en ko som blev kalvsjuk och kalvade i en skogskant. Det var så svårt att lämna henne. Men vi var tvungna för vi fick inte stanna. Det kom så mycket folk i långa karavaner efter oss. Först vid vägskälet till Tornio fick vi veta att vi skulle till Sverige. Så sent som en kväll vid skymningen kom vi till utkanten av Tornio. Många av oss var trötta. Vi mjölkade korna i en hänga. Vi förberedde oss på att sova över där. Men det var redan så mycket folk där, så militären kommenderade och körde ut oss därifrån genom stan till tullen och över till Haparanda. I tullen i Haparanda var det svenska militärer och lottor som tog emot oss. Lottorna serverade smörgåsar och varm choklad. Det smakade himmelskt gott.

Militären hade uppvärmda tält som vi fick krypa in i och sova i halmen. Vi skämtade faktiskt i all bedrövelse, att vi är snart riktiga grisar som börjar att sova med kläderna på och nu fick gräva ner sig i halmen. Vi stannade bara en natt i Haparanda.

Dagen efter fortsatte vi vår vandring, med den skillnaden att nu hade vi den svenska militären som följde med oss med sin matvagn, så vi fick mat och varm choklad och sov i deras varma tält på nätterna. Så en dag kom vi till Kalix. Vi gick efter Köpmannagatan till Kalixbron och över till Rolfsbacken. Där drev vi korna in i en hänga. Lottorna hade lagat middag i Innanbäckens skola. Där delades vi upp i mindre grupper för att skickas till olika byar runt omkring. I vår grupp var vi fyra flickor, Rauha, Irja, Maire som bara var 12 år och jag. Vi hade med oss 36 kor. Denna sista biten i vår vandring var den jobbigaste tyckte jag. Vi var ganska slutkörda och korna började blöda i klövarna. Jag minna att vi var mycket ledsna. Så det var i mörkrets inbrott som vi kom till Månsbyn. Vi fick släppa korna i en hänga nedanför Artur Johansson. Sedan förde vår

följeslagare oss till ett mörkt hus. En karl kom och tände en lampa. Vi kom in i ett kök. Det var tomt och ödsligt. Det var en konstig stämning, eftersom ingen förstod oss och vi kunde inte prata med någon. Jag minns att vi satt mitt på golvet på våra ryggsäckar och tittade på våra fotavtryck på det dammiga golvet. Vi förstod att ingen hade varit här inne på länge. Det kom mer och mer folk. Dörren till farstun var helt öppen och där stod folk och tittade på oss. Även bakom fönstren var det folk som tittade in. Efter ett tag kom två karlar in med en stor famn halm till de två gustavianska sängarna som stod tomma i var sitt hörn i köket. Folksamlingen skingrades så småningom och vi blev ensamma. Inte undra på att man ville titta som vi såg ut. Vi hade gått över en vecka med korna, utan möjlighet att kunna tvätta oss och byta om. Folk som inte behöver utsättas för att lämna sina hem, anhöriga och tillhörigheter har nog svårt att förstå hur det kändes för oss. Vi fick den känslan att vi inte var riktigt normala människor. Denna första kvällen satt vi på våra ryggsäckar och grät allihop. Vi var både törstiga och hungriga. Vi hade ingenting sedan militären lämnade oss. Vi grävde i våra ryggsäckar och hittade några brödskivor och skinka som vi hade packat hemma för en vecka sedan. Skinkan var förstörd men brödskivorna åt vi upp. En av flickorna hade smugglat med sig två underlakan gömda i botten på sin ryggsäck. Hon lade dom på halmen i sängarna. Vi använde ryggsäckarna som kuddar. Vi lade oss i sängarna fortfarande fullt påklädda. På morgonen kom en kvinna som hette Stor Martta och väckte oss och talade om att Artur och Sigvard hade varit på natten och bankat på dörren och fönstret för att försöka väcka oss. Korna hade nämligen smitit ut från hagen och vi skulle gå ut och vakta dom. Men vi vaknade inte för vi var så trötta.

Den första morgonen i Månsbyn var solig och fin. Innan vi han börja med något kom en gammal tant med kaffe och bullar i en korg och bjöd. Aldrig någonsin har morgonfikat smakat så gott. Vi kallade tanten "Ängeln från himmelen" för att hon hade så snälla ögon och var så snäll med oss. Hon gick hem och kom tillbaka med skurgrejer, såpa och borstar m.m. Då kunde vi städa. Hoppas att on har fått en extra stjärna i sin himmel. Hon har gått bort för länge sedan.

Vi hade det ganska jobbigt med korna eftersom inte alla fick plats i Nils Jakops lagår'n. Vi fick fora en del till Svedjan hos Lövqvists och Ölmgrens samt fyra ungdjur i Harald Lindbäcks ria. Det var mycket ledsamt att ha dom där, för det var alldeles för kallt där mitt i vintern. Det var besvärligt att ha korna så långt bort. På den tiden var inte vägarna plogade. Det var tungt att transportera mjölken så lång väg. Vi hade inga långbyxor. Så ibland undrar man hur vi kunde klara detta. Men vi var unga och med alla motgångar och hinder som vi kom igenom under dessa krigsår så lärde vi oss att kämpa. Alla upplevelser gjorde oss ganska garvade. Dagarna blev till veckor och vi anpassade oss och blev så småningom lite bekanta med byborna. Det fanns människor som inte tyckte om oss och en del som var riktigt trevliga. Ungdomarna började att komma till oss om kvällarna. Ungdomslivet lekte ibland även här, som det alltid gjort under olika tidsperioder. Åke kom med en gammal gramfon som vi spelade. Margit och Karl-Axel tittade in dagligen. Karl-Axel kom med tidningar som jag skulle läsa. Då fick han goda skratt när jag läste alldeles tokigt. Vi hade inte så stora fordringar. Vi skojade och skrattade ibland för just ingenting. Fast då och då fick vi känna att en finne inte är så mycket värt. Irja fick så småningom plats hos Edvard ett tag, eftersom han var utan hemhjälp. Hon berättade att Edvard köpte veteknäckebröd till hunden. Vi hade inte haft det i våra affärer i Finland på flera år på grund av kriget. Vi beslöt att nästa gång vi gick till affären skulle vi också köpa veteknäckebröd. Det blev min uppgift att gå till konsum och handla. Men nej, stopp där sa konsumchefen. Inga lyxsaker till finnar. Han kom med ett paket rågnäckebröd istället och pratade högt. Det var ganska mycket folk i affären. Den fungerade som samlingsplats i byn på den tiden. Så folk vände sig om och tittade. Det kändes mycket förnedrande. Jag ville bara försvinna. Vi trodde att vi kunde handla vad vi önskade, eftersom vi skickade så mycket mjölk till mejeriet varje dag. Och mejeriet betakade vårt matkonto till konsum. Efter ett tag kom Irjas föräldrar till Månsbyn och sedan även Maires pappa. Så vi fick huset fullt. Det var trevligt när dom kom. Det närmade sig jul. Det kändes vemodigt. Tankarna var ofta på dom där hemma, föräldrarna och andra anhöriga. Hur hade dom det? Var husen kvar? Frågorna var många. Vi längtade hem väldigt mycket nu.

Det blev en mycket annorlunda jul. Vi hade inga julklappar och ingen tomte. På julaftonskväll kom Gustav med ett litet paket till mej. Så glad jag blev. Han var så snäll. Irjas pappa Sorvoja retade mig och att han hade sett att Gustav tyckte om mej.

Han var bland de första människorna som vi kom i kontakt med här i Månsbyn. Den första veckan som vi skickade mjölk till mejeriet så var det Gustav som kom med hästen och tog våra mjölkflaskor tillsammans med de övriga från byn. Vi blev ganska fort bekant med honom. Så gick också denna julhelg, även med inslag av små glädjeämnen. Nu var det alltid någon som tittade in. Teodors pappa Oskar var en daglig gäst. Tina tittade in någon gång. Ellen och Holger som kom då och då tyckte vi om samt vår goda tant Hilda.

Så gick då denna tiden med både sorg och glädje. Gustav kom nästan varje kväll. Det började komma rykten att vi så småningom skulle återvända hem. Den 15 februari fick vi veta att vi skulle åka hem den 19 februari. Då bestämde Gustav och jag i all hast att vi skulle förlova oss. Vi hade inte planerat att göra det så här fort. Det var sedan bara att tacka och säga adjö till våra nya vänner i Månsbyn och åka iväg. Vi åkte med lastbil till Vitvattnet. Därifrån med tåg till Haparanda och sedan till det krigshärjade Finland. Synen och upplevelsen från detta återvändande får bli ett kapitel för sig.

Vi hade många goda minnen från vår tid i Månsbyn. Framförallt inga flyglarm, inga sönderbombade och nedbrända hus. Livet var helt annorlunda för människorna här. Och vi hade det bra.

EPILOG

Du står framför historiens öppna dörr
och tänker nu
att allt var mycket sämre förr.
Så även Du.
Du står bakom historiens stängda dörr
och inser nu
att allt va´jo myttsi bättre förr.
Så även du.
Någon står invid Sancte Pers dörr
och bönar: får jag komma nu
jag tillhör ju Månsbyn Från Förr.
Så även du.

P. Niväng